

Toate fotografiile din volum îi aparțin autorului, cu excepția cărților poștale de la pp. 6 și 21, a fotografiilor de la pp. 47 (fotograf necunoscut) și 72 (sursa: National Photo Collection of Israel) și a portretelor de arhitecți. Mulțumirile autorului se îndreaptă către Uniunea Arhitecților din România (în special către doamna arh. Ileana Tureanu, președinta instituției) și domnul arh. Mădălin Ghigeanu, urmașul lui George Damian, pentru amabilitatea cu care i-au pus la dispoziție parte din aceste portrete.

Redactor: Adina Săucan
Coperta, concepția grafică și tehnoredactarea: Manuela Manița
Corector: Iuliana Glăvan
DTP: Dan Dulgheru

Tipărit la Bookart Printing

© Douglas MacKenzie, 2022

© HUMANITAS, 2024

ISBN 978-973-50-8500-1
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408.83.50, fax 021/408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

DOUGLAS MacKENZIE

**ÎNAINTE SĂ
SE PRĂBUȘEASCĂ**

**MODERNISM ȘI ART DÉCO
ÎN BUCUREȘTI**

Traducere din engleză
de Ruxandra Avian

HUMANITAS

Cuvânt înainte **5** **Bulevardul Magheru** **6**
Horia Creangă **8** Blocul Aro-Patria **9**
Hotelul Ambassador **14** Garajul Auto Palace Ciclop **16**
Hotelul Lido **18** Ion Alexandru Davidescu **22**
Sediul Uniunii Generale a Industriașilor din România **24**
Blocul Leonida **28** Blocul Simu **29**
Piața Romană **30** Intrarea Moneasa **32**
Crucea Roșie Română **34** George Matei Cantacuzino **38**
Clădirea Stanislav Cihoschi (ASE) **40**
Virginia Andreescu Haret **42**
Garajul A.C. Tărtășescu și R. Munteneanu **46**
Palace Atena **48** Direcția Generală Impozite și Taxe Locale **51**
Palatul Societății Funcționarilor Primăriilor Municipiului București **52**
Cartierul Evreiesc **54** Strada Olteni **62**
Baruch (Boris) Zilberman **66**
Marcel Iancu (Marcel Hermann Iancu) **72** La pas, printre relicve **81**
Nu contează ce ești sau pe cine cunoști... **84**
Calea Victoriei **88** Palatul Telefoanelor **90**
Duliu Marcu **92** Hotelul Athénée Palace **93**
Guvernul României **94** Blocul Frascati **95** Blocul ARO **96**
Imobilul de locuințe al Casei de Pensii a CEC **97**
Tiberiu Niga **98** Rudolf Fränkel **100** **Cartierul Armenesc** **102**
Sediul CCAS (Casa Centrală a Asigurărilor Sociale, azi ASIROM) **106**
Bloc de locuințe **109** Dem Săvulescu **110**
George Damian **114** Victor Asquini **118**
Dacia **122** Jean Monda **126** **Cișmigiu** **132**
Ministerul Justiției, azi Institutul Național al Magistraturii **136**
Imobilul Cezar Pop și Mihai Gheorghe **138**
Strada Grigore Cobălcescu **139** Arghir Culina **140**
Union Business Centre (Hotel) **145** **Gara de Nord** **146**
Strada Locotenent Colonel Paul Ionescu **151**
Rahova **152** Maternitatea Rahova **156**
Calea Rahovei **158** **Dorobanți** **164**
Blocul Volga **166** Ion I. Berindey **170**
Vila Emil Prager **172** Henrieta Delavrancea-Gibory **177**
Cartierul Cotroceni **178** Marcel Maller **180**
Imobil locuințe colective **184** **Zona Aviatorilor** **188**
Alexandru Zamphiropol **190** Casa Haret Popovici **194**
Marcel Iancu în Aviatorilor **195** **Cinematografe** **200**
Jean Monda și cinematografele **203**
Băneasa **205** Gara Regală Băneasa **206**
Scurtă bibliografie **208**

CUVÂNT ÎNAINTE

Acesta nu se dorește a fi un studiu academic asupra stilului Art Déco din București. M-am străduit totuși să alcătuiesc o cercetare cuprinzătoare, în sensul că am abordat cele mai multe dintre elementele stilului, dar nici gând să le fi epuizat. Am vrut să fie o dare de seamă (subiectivă) a unor frumuseți din alte vremuri și a creatorilor lor, dar ea nu este exhaustivă și cu siguranță e perfectibilă. Bucureștenii par să fi uitat în general de inestimabilul lor patrimoniu construit în perioada interbelică, iar străinii îmi mărturisesc că sunt sceptici și că orașul n-ar mai prezenta mare valoare în plan arhitectonic.

Volumul este bogat în fotografii și ilustrații de epocă, iar dacă e adevărat că o imagine valorează cât o mie de cuvinte, mă îndoiesc că ne-ar ajunge timpul ca să descriem toate aceste clădiri înainte să se prăbușească mare parte din ele. Demersul nostru se dorește a fi, așadar, și un semnal de alarmă – de aici și titlul: *Înainte să se prăbușească*. Majoritatea ghidurilor de arhitectură folosesc un limbaj de specialitate care-i refuză orice plăcere cititorului de rând. De aceea, am încercat să evit exprimările prea rigide și nu am definit stilul unei clădiri ca fiind Art Déco, modernism „pur”, cu influențe Bauhaus sau mai știu eu cum. Toate clădirile aparțin unui strat cultural și economic comun în dezvoltarea Bucureștiului.

În 1999, în cartea editată de ei *Romanian Modernism: The Architecture of Bucharest, 1920–1940 (Modernismul românesc: Arhitectura Bucureștiului, 1920–1940)*, Luminița Machedon și Ernie Scoffham scriau: „De la dispariția totalitarismului, s-a pus din nou accentul, treptat-treptat, pe moștenirea lăsată posterității”. Viitorul avea să le contrazică, din păcate, optimismul. Lipsa fondurilor pentru conservarea clădirilor istorice este generală, nu doar specifică Bucureștiului. Mai toate consiliile locale se află sub presiunea dezvoltatorilor, care urmăresc să demoleze construcțiile vechi pentru a ridica în loc blocuri de locuințe sau parcuri profitabile. În București însă există un factor suplimentar: riscul de cutremur și „bulina roșie a morții”.

Este vorba despre avertismentul de risc seismic plasat pe clădirile care, foarte probabil, nu vor rezista la un cutremur major. Un cutremur major e de așteptat la fiecare 30 de ani: cel mai recent de acest gen a avut loc în 1977. În general, toate clădirile pot fi consolidate, dar cele moderniste și Art Déco nu au reușit să atragă puținele fonduri disponibile pentru protejare și renovare. Departe de mine gândul că toate construcțiile de acest tip sunt bijuterii arhitectonice care merită păstrate, dar cu siguranță se pune prea mult accentul, după părerea mea, pe salvarea și restaurarea clădirilor Beaux-Arts. Câte edificii în stil francez, veritabile „torturi de nuntă”, mai putem consuma până să ne îmbolnăvim de „diabet arhitectural”?

Administrația Bucureștiului este organizată pe sectoare radiale, astfel încât fiecare sector cuprinde o secțiune din centru. Este o împărțeață justă, dar prea puțin de ajutor celui ce vrea să exploreze orașul. Am grupat clădirile pe zone diferite delimitate, unele în funcție de valoarea culturală și vechime, altele după criterii date de agențiile imobiliare, dar rămâne o abordare relativă. Și am făcut-o intenționat, deoarece una dintre frumusețile Bucureștiului stă în aceea că găsești presărate asemenea clădiri moderniste acolo unde te aștepti mai puțin: o stradă cu vile neoromânești este întreruptă brusc de un bloc de locuințe Art Déco; un complex de birouri moderniste contrastează cu clădirea Art Nouveau învecinată.

La fel ca în majoritatea capitalelor, există o atitudine metropolitană și în București, dar nu numai în sens simplist, de superioritate față de provincie și zonele „de la țară”. Dacă te iei după majoritatea ghidurilor de arhitectură, ai crede că toate clădirile Art Déco și moderniste se află în centrul capitalei. Sunt omise cartierele mai nevoiașe precum Rahova; se ignoră chiar și zone mai cu stare, cum ar fi Băneasa, unde sunt de găsit câteva clădiri Art Déco strecurate printre construcțiile de lux de dată mai recentă. Toate alcătuiesc o moștenire Art Déco probabil de neegalat de nici o altă metropolă europeană.

Câteva, foarte puține clădiri dintre cele prezentate aici, au fost reabilitate între momentul fotografierii de către mine și momentul apariției acestei cărți. Sper că din ce în ce mai multe vor avea acest destin îmbucurător. Dacă la finalul cărții veți simți imboldul de a vizita măcar unele dintre aceste clădiri sau, și mai bine, de a încuraja eforturile de conservare a lor înseamnă că acest caleidoscop afectiv de opere și creatori și-a atins scopul.

BULEVARDUL MAGHERU

Strada Benjamin Franklin nr. 5

Bulevardul Gheorghe Magheru nr. 22

Carte poștală din 1939 cu Bulevardul Magheru (Take/Tache Ionescu, pe atunci; denumirea s-a schimbat în 1947, odată cu venirea comuniștilor la putere): Cinema Scala și clădirea Scala, ambele proiectate de Rudolf Fränkel (v. *biografia* infra, p. 100) și Marcel Maller (v. *biografia* infra, p. 180); Garajul Ciclop, proiectat de Constantin Iotzu; Hotelul Ambassador, de arhitect Arghir Culina (v. *biografia* infra, p. 140); blocul și Cinematograful ARO, mai târziu redenumit Cinema Patria, creații ale lui Horia Creangă (v. *biografia*, p. 8).

Bulevardul Magheru trebuie să fi fost una dintre marile artere ale lumii în anii '30, străjuit cum era de cea mai nouă arhitectură modernistă, cu hoteluri de lux și piscine imense în ale căror valuri pozau frumoasele vremii. În zilele noastre a fost lăsat oarecum de izbeliște, iar unele clădiri n-au fost reabilite cum s-ar fi convenit după cutremurul din 1977 (nici chiar după cel din 1940, cum e cazul blocului Wilson). La fel ca mai peste tot în București, edificiile de o importanță arhitectonică uriașă au fost lăsate în paragină, unele din neglijență, altele din cauza proceselor de retrocedare a imobilelor naționalizate de comuniști în anii '50, iar altele, în fine, deoarece proprietarii sunt în imposibilitatea de a respecta legislația de siguranță publică, adoptată, tardiv, după incendiul de la Clubul Colectiv, din octombrie 2015. Așa cum se întâmplă îndeobște în centrul Bucureștiului, multe clădiri sunt ascunse vederii, fiind folosite pe post de panouri publicitare.

Bulevardul, dispus pe direcția nord-sud prin centrul orașului, se întinde de la Piața Romană la Piața Universității. Tehnic vorbind, are mai multe denumiri: partea de sud se numește Bulevardul I.C. Brătianu, partea centrală se numește Bulevardul Nicolae Bălcescu, iar secțiunea nordică – Bulevardul General Magheru; dar, cum noi nu suntem cartografi sau poștași ca să folosim un asemenea nomenclator, în aceste pagini vom trata, precum localnicii, întregul traseu sub denumirea de Bulevardul Magheru.

Unele clădiri au avut o soartă mai bună, altele, nu. Clădirea de la nr. 1 a fost restaurată la exterior, redându-i-se aspectul inițial încă din perioada comunismului, după cutremurul din 1977. Hotelurile Lido și Ambassador s-au bucurat de restaurări extinse, după încheierea procesului de retrocedare. Cinematograful Patria și Garajul Ciclop se dezintegrează pur și simplu, lucru de neconceput, fără doar și poate, în orice altă capitală europeană.

Strada C.A. Rosetti nr. 24, Strada Jules Michelet nr. 1, Strada Boteanu nr. 3, Bulevardul Gheorghe Magheru nr. 29, Strada Tudor Arghezi nr. 11, Strada Batiștei nr. 17, Strada Jules Michelet nr. 5

HORIA CREANGĂ

1892–1943

Sursa: SANIC, fond Colegiul Arhitecților din România

Horia Creangă (n. 20 iulie 1892, București) s-a înscris la Școala Națională de Arhitectură din orașul natal, dar odată cu intrarea României în Primul Război Mondial în 1916 a fost trimis pe front ca sublocotenent, căzând prizonier. După război, a intrat la École des Beaux-Arts din Paris (după ce picase de două ori examenul de admitere), pe care a absolvit-o în 1924. Întors în România în 1927, a devenit consilier tehnic principal la Ministerul Lucrărilor Publice. Prima sa lucrare importantă a fost o vilă construită pentru Petru Groza, la Deva. Vilele proiectate de el au evoluat de la structuri complexe în trepte, împodobite cu statui și sculpturi, la simple clădiri cubice nedecorate.

În 1929, împreună cu soția, Lucia Dumbrăveanu, și fratele, Ion, a câștigat concursul de proiectare a clădirii ARO, sediu pentru compania Asigurarea Românească, incluzând și magazine și apartamente, pe Bulevardul Magheru. Aceasta avea să fie prima clădire modernistă de mari dimensiuni din România. Din 1930 până în 1935 a proiectat numeroase vile private în București, pe lângă edificiile comunale mari, idee socială căreia i s-a dedicat. A avut un birou de arhitectură în clădirea Barbu Dimitrescu din Piața Lahovari, proiectată de el împreună cu Haralamb Georgescu și Nicolae Nedelescu.

Începând cu 1935, a realizat proiecte de arhitectură industrială și de lucrări de interes public, precum fabricile Malaxa, o școală pe Strada Maior Coravu, Stadionul ONEF (redenumit Stadionul Republicii), pavilioane expoziționale în Parcul Herăstrău și un teatru, acum Teatrul Bulandra (Sala Laborator). Primăria București l-a numit în 1936 director de lucrări noi, funcție pe care a ocupat-o până la moartea sa timpurie, survenită la Viena, pe 1 august 1943.

În ciuda carierei sale relativ scurte, Creangă este probabil unul dintre cei mai cunoscuți arhitecți români, poate pentru că ceea ce el a numit „arhitectura simplității” a fost mai mult decât simpla copiere a tendințelor moderniste din alte părți, o încercare autentică de a alinia arhitectura la nevoile sociale în schimbare.

BLOCUL ARO-PATRIA

Bulevardul Magheru nr. 12-14, arhitect Horia Creangă, 1929-1931

A fost construit între 1930 și 1931 (cu cinematograful adăugat în 1934). Comuniștii au redenumit în 1948 cinematograful Patria, și acesta este numele folosit acum în general pentru această clădire.

Sala cinematografului a funcționat din ianuarie 1935, atât pentru prezentarea de filme, cât și pentru concerte. A fost închisă prin legea din noiembrie 2015 care interzice firmelor să funcționeze la parterul clădirilor cu risc seismic ridicat. Clădirea are o semnificație culturală inestimabilă, iar degradarea ei este o rușine națională.

